

Megnyitó

a jászberényi névtani tanácskozáson (1991.X.11.)

A magyar nyelvtudománynak ma már mind tematikailag, mind a módszertani megközelítések és a nyelvészeti ars poeticák tekintetében igencsak változatos palettáján a névtan nemcsak egy szín, hanem – hogy a metaforát folytassam – annak egyik határozottan kitűnő, jellegzetes tartománya. Ez nemcsak, illetőleg nem elsősorban annak köszönhető, hogy a tulajdonnevek iránti érdeklődés a múlt század eleje óta – mondhatni – lankadatlanul nő nálunk is, hanem elsősorban annak, hogy a századforduló óta – a II. világháborút követő rövidebb időszakot nem tekintve – a tulajdonnevekkel való tudományos foglalkozás magas színvonalú volt, olyannyira, hogy a két világháború között az európai onomasztika élvonalába tartozott (gondoljunk Gombocz, Melich, Kniezsa, Pais és Szabó T. Attila idevágó munkásságára). Benkő Loránd a II. névtani konferencián 1969-ben a névtant – művelésének erőssége és hatékonysága miatt – a legjobban haladó hagyományos, tehát régtől művelt hazai nyelvtudományi ágazatnak minősítette (NyudÉrt. 70. sz. 7). Óvatosan fogalmazva is azt mondhatom, Benkő Loránd jó két évtizeddel ezelőtti megállapítása a mára vonatkoztatva is igaz, még akkor is, ha a névtanos kollégák kapásból tudnák sorolni a hiányosságokat, a még elvégzendő feladatokat. Legyen szabad bizonyosságul néhány dolgot megemlítenem. Rendszeresen sor kerül névtani konferenciák, tanácskozások tartására (most éppen Jászberényben). A megyék földrajzinév-gyűjteményei sorban napvilágot látnak. Több kiadásban is megjelent Kiss Lajos nagy szintézise, a Földrajzi nevek etimológiai szótára és Kálmán Béla A nevek világa című, népszerű névtani összefoglalása. Névtani sorozatok jelennek meg – elsősorban az ELTE névkutató munkaközösségének a jóvoltából s mindenekelőtt Hajdú Mihály áldozatos ügybuzgalmának köszönhetően (Magyar Személynévi Adattár 1974-, Magyar Névtani Dolgozatok 1976-, Névtani Értesítő 1979-). A tulajdonnevek gyűjtése olyan nagy számban mozgatta meg a lelkes önkéntes gyűjtőket, amely páratlan a hazai tudománytörténetben. A névtan hagyományos területei, a hely- és sze-

mélynevek mellett egyre inkább ráirányul a figyelem az ún. egyéb tulajdonnevekre, s ez új kérdések sorát veti föl (zárájelben: a rendszerváltás és gazdasági, szemléleti következményei fölgyorsítják a névadási "robbanás"-t, amelyről Benkő Lóránd az 1980-as veszprémi, tehát III. magyar névtudományi konferencián már szólt: MNyTK. 160. sz. 13, s ez újabb kihívást, tehát feladatokat jelent a névtan művelőinek). Úgy látom s örömmel mondom, hogy erősödnek a névtan tudományközi kapcsolatai, s növekszik a tulajdonnevek általános s a névkultúrával összefüggő kérdései iránti érdeklődés is.

A kívülről szemlélődő számára föltűnő, hogy milyen hatalmas mennyiségű névtani anyag, adatok nagy tömege halmozódott föl. Ez vitathatatlanul igen becses kincs, a további kutatások szempontjából különösen. Kiss Lajos szerint "Minden névtani munkálat alapja a megbízható és minél teljesebb adattár. Hasznavehető névtani elmélet nem is születhetik másként, mint konkrét anyaggal való beható foglalkozás során" (NytudÉrt. 70. sz. 17). Reméljük, hogy gyűjtő és feldolgozó tevékenység kívánatos kölcsönösségét további megszülető szintézisek - történetiek és leírók - már a közeljövőben erősíteni fogják. Joggal várja a tudományos közvélemény a nagy gyűjtések, az adatok mielőbbi s további megszólaltatását, elemzések sorozatát, s az alkalmazott névtan területének bővülését.

A mostani tanácskozás a Zalaegerszegen 1986-ban rendezett negyedik s a föltehetőleg néhány (hat?) év múlva rendezendő ötödik konferencia közötti teret tölti ki. Hogy ez a tudományos ülés-szak létrejöhetett, azért mindenképp előtt a tanácskozásnak ott-hont adó Jászberényi Tanítóképző Főiskolát illeti valamennyiünk köszönete. Köszönettel tartozunk továbbá az MTA Debreceni Akadémiai Bizottsága nyelvtudományi munkabizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaság névtani szakosztályának. Kérem, engedjék meg, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság vezetősége nevében külön is köszöntsem a tanácskozás valamennyi résztvevőjét. Mondanom sem kell, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság, amelynek valamennyi kimagasló névtanos nyelvészünk korábban is aktív tagja volt, többen - Gombocztól Kniezsáig - vezető tisztséget is

viseltek, ma is szívügyének tekinti a névtant.

A program ismeretében nagy várakozással tekintünk a tanácskozás elé. Márcsak azért is, mert a témák a névtani kérdések széles skáláját felölelik. Abban a reményben kívánok tanulságos együttlétet, hogy várakozásunkban egyikünk sem csalódik. Következzék tehát az érdemi munka, a tanácskozást ezennel megnyitom.

Kiss Jenő

Tervezet a magyar tulajdonnevek történetének korszakolására

A magyar tulajdonnevek hazai és határainkon kívüli használata - mint ahogyan ez minden nyelv tulajdonneveinek esetében így van - igen változatos, sokszínű képet mutat. Ha egybe akarjuk vetni alaposabban a névhasználat időbeli és területi eltéréseit, először azt kell eldöntenünk, hogy milyen időszakokat különítsünk el a vizsgálat céljára. Szükségesnek látszik tehát a magyar névtörténet korszakhatárainak megállapítása, a magyar onomatológiai kronológia részletes kidolgozása. Mindaddig ugyanis a magyar nyelv történetének időszakhatárait vette át néhány kivételtől eltekintve a névtani kutatás is, jóllehet voltak kísérletek az önelvű vizsgálatok megindulásakor új korszakhatárok kijelölésére. Melich János például elkülönítette a honfoglalás korát a következő időszaktól (A honfoglaláskori Magyarország. Bp., 1925.). Az Árpádok korát a névtudomány sok jeles kutatója (Gombocz Zoltán, Györffy György, Kristó Gyula, Fehértői Katalin stb.) önálló onomatológiai időszaknak tekinti, míg Berrár Jolán ezt az időszakot 1400-ig terjesztette ki (Női neveink 1400-ig MNyTK. 80. sz. Bp., 1952.). Benkő Loránd (A régi magyar személynévadás. Bp. 1949.) kisebb egységekre bontotta ezt az időszakot, s szempontjai elsősorban társadalomtörténetiek voltak ebben. Így "korai feudalizmus" korának nevezi a XI-XII. századot, "a feudalizmus teljes kibontakozásának" a XIII-XIV. századot, és a "késői feudalizmus" korának XV-XVI-XVII-XVIII. századot. Erre a századonkénti korszakfölosztásra utal Fehértői Katalin könyvcíme, A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek (NyttudÉrt. 68.